

## MODELE CONCEPTUALE ALE CREATIVITĂȚII

*Dulgheru V., prof.univ.dr.hab.  
Universitatea Tehnică a Moldovei*

### 1. MODELUL PERSONALITĂȚII CREATOARE

Elaborarea strategiilor de intervenție psihopedagogică în vederea dezvoltării potențialului creativ ca premisă a creativității manifeste, presupune formularea clară a obiectivelor prin care se poate obține o creștere a acestui potențial. Tripla accepțiune a creativității, ca trăsătură de personalitate, ca proces și ca produs, sugerează stabilirea obiectivelor și elaborarea programului de stimulare din perspectiva modelelor aferente.

Deceniile cinci și șase ale secolului nostru au fost dominate de preocupările de identificare a particularităților persoanelor creative. S-a stabilit că caracterul gândirii la artiști și tehnocrați este diferit, având la bază primația unei sau altei forme ale gândirii (v. fig. 1). Nivelul de creativitate al tuturor persoanelor creative (indiferent de domeniu profesional) poate fi apreciat prin așa numitul coeficient de intelectualitate *QI*, care este diferit

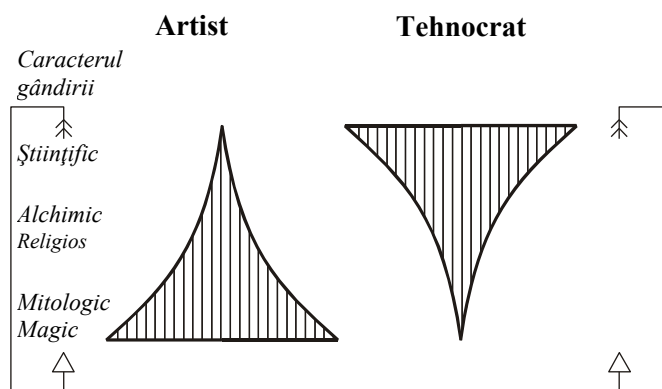


Figura 1. Caracterul gândirii.

la persoane diferite. Analiza rezultatelor cunoscute din literatură ale cercetărilor efectuate pe un eșantion de persoane arată că marea majoritate a persoanelor (cu excepția celor care au un grad pronunțat de debilitate) posedă aptitudini creative (fig. 2).

Cercetările efectuate de Barron pe un eșantion de savanți reliefează trăsături

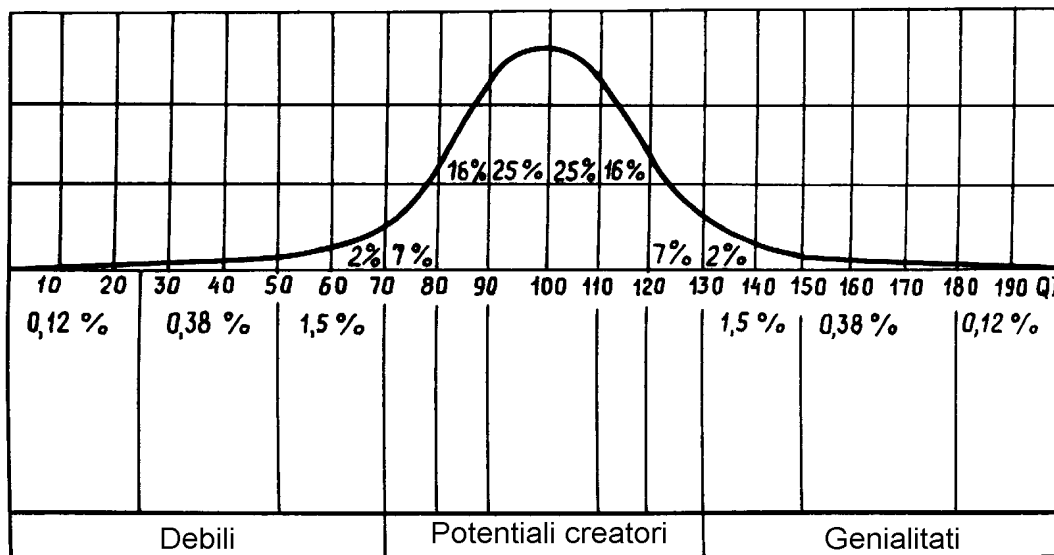


Figura 2. Curba QI la diferitele categorii de persoane.

comune ca autonomia în elaborarea judecăților, puternică conștiință de sine, neconformare la oprimare, la dominare și la îngrădiri, preferințe pentru fenomene mai complexe, cărora Mackinon le adaugă originalitatea și receptivitatea față de

lumea înconjurătoare. Pe baza studierii unui eșantion de 600 de persoane, arhitecți, ingineri, fizicieni și matematicieni, recomandați de experți în domeniul respectiv ca fiind capabili de inovații, Vervalin [1] prezintă următoarele caracteristici

similare persoanelor creative:

- ◆ toți dau dovadă de inteligență globală ridicată, dar diferențiată funcție de domeniul de preocupare; inginerii obțin rezultate mai bune la inteligența spațială;

- ◆ capacitate de concentrare și distributivitate a atenției ridicate și apropiate;

- ◆ dispun de informații diversificatoare și au o mai mare capacitate de a le combina, extrapola și clasifica în rezolvarea problemelor;

- ◆ sunt sensibili la complexitatea psihologică a propriei persoane;

- ◆ simt o responsabilitate emoțională și au o capacitate empatică largă pentru oameni și idei divergente;

- ◆ aproape toți relatează o copilărie nefericită, relativ tensionată;

- ◆ sunt receptivi la propriile caracteristici psihice, ceea ce le permite să se înțeleagă pe sine;

- ◆ eșantionul în ansamblu este orientat spre introversiune, dar potențialul creativ evaluat este mai mare la cei extravertiți;

- ◆ au o relativă autonomie față de restricțiile convenționale, nu îi interesează părerea altora;

- ◆ nu se caracterizează pe dimensiunea conformist -nonconformist, ci prin idei veritabile, autentice, independente;

- ◆ au o mare flexibilitate pentru înțelesuri și scopuri, dar răspund greu unor solicitări repetitive.

Concluzia autorului menționează explicit părerea conform căreia nu există o imagine stereotipă a individului creativ, doar unele trăsături comune cu valoare de similitudini.

Aspecte ca sensibilitatea și receptivitatea față de fenomenele psihice, responsabilitatea emoțională, atrag atenția asupra componentei afective a creativității.

Unele școli psihologice consideră structurile afective ca fiind hotărâtoare în determinarea creativității persoanei. Referiri la acest aspect se găsesc deja în literatura începutului de secol; școala psihanalitică consideră aptitudinea de a sublima libido-ul (energia psihică primară), o caracteristică a personalității, atribuită de S. Freud [2] artiștilor și consumatorilor de artă, cu unul îndepărtat și valoros sub aspect social. Teoria existențialistă consideră creativitatea ca fiind dependentă de capacitatea "de adâncire, de angajare autentică" într-o situație cu care subiectul se "întâlnește", în care se regăsește, cu care se poate identifica. Caracteristicile individuale ce facilitează "întâlnirea" sunt considerate a fi receptivitatea și gradul de deschidere a persoanei, intensitatea comunicării cu lumea înconjurătoare. A. Adler, exponent al teoriei culturale a creativității, atribuie fiecărui individ o

anumită "forță creativă" expresie a relației cu mediul său complex, a interacțiunii predispozițiilor constituțional cu experiența acumulată; nevoia de a fi de folos societății, mobilul oricărei creativități în această accepțiune, nu este o trebuință cognitiv dedusă din analiza situațiilor sociale, ci o dorință ce apare din profunzimea structurilor psihice. În limitele aceleiași teorii Fromm diferențiază creativitatea - aptitudine de creativitate - atitudine ce stă la baza activității creatoare, perceperea creativă de reacția creatoare, ca o premisă a acesteia din urmă.

Studiile experimentale întreprinse de Guilford [3] pun în evidență și sistematizează aptitudinile intelectuale implicate în activitatea creativă. Independent de Guilford, la particularități asemănătoare a ajuns și Lowenfeld [4], care definește pe lângă aptitudinile de restructurare, analiză, sinteză și coerența organizării, patru factori ce par a ține de particularitățile funcționale ale proceselor psihice complexe, anume sensibilitatea față de probleme care ar avea la bază sensibilitatea senzorială, disponibilitatea receptivă, mobilitatea ca și facilitatea adaptivă la diferite situații și originalitatea pe care o definește în contrast cu „conformismul”.

Descrierea factorilor și aptitudinilor intelectuale implicate în creativitate, accentuează componenta cognitivă a personalității creative, stabilind un echilibru între imaginea geniului bizar, slab, vulnerabil și cel puternic, pragmatic, învingător, nu sub forma unui mixaj, ci a unor modele alternative multiple și diversificatoare, și ceea ce este esențial, cu șanse egale de succes.

## 2. CONCEPTE PSIHANALITICE ALE PROCESULUI DE CREAȚIE

În baza conceptelor psihanalitice ale procesului de creație au fost puse principiile de bază ale celor mai cunoscuți psihanalisti clasici, FREUD, ADLER și JUNG.

Medicul vienez (neurolog și psihiatru) Sigmund FREUD (1856-1939), întemeietorul psihanalizei (o concepție dinamică asupra psihicului), a elaborat patru principii fundamentale [5]:

1. *Determinismul psihic*: între actele psihice sunt instalate relații de cauzalitate, interdependență, continuitate; nu există acte psihice întâmplătoare.

2. *Inconștientul*: o importanță majoră pentru activitatea mentală are inconștientul, care este guvernat de anumite legități; între conștient și inconștient există o barieră, numită cenzură, cu rol

de filtru.

3. *Motivația*: comportamentul uman are întotdeauna o motivație: orice act, expresie, acțiune are o semnificație logică. La baza lor stă întotdeauna o motivație ascunsă cu sursa în inconștient.

4. *Evolutivitatea personalității*: caracterul se naște din pulsioni pregenitale care sub influența presiunii sociale, evoluează, putând să-și schimbe obiectul sau să fie sublimat.

Psihanaliza freudiană a generat mai multe teorii:

1. *Teoria energetică*: fiecare proces mental care ia naștere este însoțit de o anumită cantitate de energie psihică.

2. *Teoria genetică* a vieții mentale, care are la bază două principii de bază, "*principiul plăcerii*" și "*principiul realității*". *Principiul plăcerii* reprezintă forma primară a activității mentale și caracterizează fazele cele mai primitive ale dezvoltării umane individuale, fiind regăsit la baza vieții mentale a copilului și a sălbaticului. El constă în tendința de evita durerea și de a obține o satisfacție imediată. Procesele intelectuale care îi corespund se bazează pe analogii și asociații superficiale. Ignoră legile logicii și tind să nu facă distincție între situațiile imaginare și cele ale vieții reale. Principiul realității este tot genetic, dar se dezvoltă mai târziu decât primul. El constă în adaptarea în adaptarea în primul rând a activității mentale la exigențele vieții reale. Acest principiu se află la baza relațiilor sociale, a altruismului, a eticii.

3. *Teoria instinctelor*, dezvoltată de FREUD în trei etape, care vin în contradicție cu conceptele psihanalitice elaborate de Alfred ADLER (1870-1937).

4. *Teoria topografică*, care concepe viața mentală ca un proces continuu între activitățile mentale conștiente și inconștiente, diferența dintre ele fiind că primele sunt percepute, iar celelalte nu. Conștientul, preconștientul și inconștientul formează cele trei niveluri ale vieții mentale. Rolul primordial conform lui Freud îl are inconștientul, care are sediul instinctelor și motivațiilor. Și este supus, în primul rând principiului plăcerii, pe când conștientul – principiului realității.

Unul din mecanismele esențiale ale vieții psihice inconștiente este proiecția, visul fiind cel mai răspândit mod de realizare a ei. FREUD afirmă că "*...visul este calea regală de acces în inconștient*". De cele mai multe ori impulsurile apar în vis "*deghizate*". Inconștientul are două funcții fundamentale. În primul rând este depozitul amintirilor și refulărilor și mai apoi o sursă puternică de energie sau de motivații, neînțeleasă de

cele mai multe ori de către subiect. Canalizarea impulsurilor în inconștient spre actul creativ profesionist are dublu efect benefic: unul asupra sănătății individului și altul, prin consecințele activității creatoare, asupra societății.

Continuatorul creativ al lui FREUD a fost Carl Gustav JUNG (1875-1961), considerat cel mai mare intelect al secolului. Cea mai valoroasă contribuție a lui JUNG este explicarea structurii personalității, care include:

- psyche (sau sufletul);
- conștientul care include Eul (sau Ego-ul);
- inconștientul personal care include complexe;
- interacțiunile dintre structurile personalității;
- dinamica și dezvoltarea personalității;
- tipurile psihologice;
- locul simbolurilor și al viselor în structura personalității.

O importanță deosebită pentru procesul creativ îl au conștientul, inconștientul personal și cel colectiv.

**Conștientul** este acea parte a minții ce poate fi cunoscută de individ prin intermediul a patru funcții mentale de bază: gândirea, afectivitatea, senzitivitatea, intuiția. Predominarea uneia din funcții va imprima specificul caracterului individului: gânditor, sentimental, senzitiv sau intuitiv.

**Inconștientul personal** este acea parte a personalității care stochează încă de la naștere toate experiențele personale, conflictele, problemele morale, cele nerezolvate, inclusiv cele care par fără nici o importanță la moment, tot ce este perceput, gândit, simțit și uitat. Inconștientul personal al lui JUNG înglobează preconștientul (subconștientul) și inconștientul lui FREUD.

Inconștientul colectiv constituie cea mai importantă parte a psyche-ului, nefiind dependent de experiența personală. El este înăscut, ceea ce înseamnă că structura noastră psihică poartă urmele filogenetice ale edificării sale latente, de-a lungul miilor de ani. Inconștientul colectiv este un rezervor uriaș de imagini latente, numite de JUNG imagini primordiale. Omul moștenește aceste imagini din trecutul care include totalitatea precursorilor umani și preumani (animale) ai omului. Inconștientul colectiv conține atât ceea ce este rațional (de exemplu inteligența, care nu este decât una din funcțiile intelectuale posibile) cât și ce este irațional, înțelegându-se ceva dincolo de rațiune). În irațional sunt incluse unele funcții psihice de prim ordin în activitatea creativă, cum sunt intuiția, "*senzația*", "*intâmplarea*".

Conștientul este fragmentar și discontinuu.

Inconștientul este, însă, întotdeauna în activitate. Proiecțiile informaționale din inconștient spre exterior se realizează sub formă de fantezii (deosebit de dezvoltate la copii), viziuni, tendințe mitice, simboluri culturale, dar mai ales sub formă de vise.

Există trei stări de vigilență distincte:

- somnul paradoxal REM (Rapid Eyes Movements), somn rapid;
- starea de veghe (trezire);
- somnul lent, SL (NonREM, adevărat, clasic, profund).

Somnul lent reprezintă o perioadă importantă de odihnă pentru organism (și parțial pentru creier). El are rol reparator, restaurator, odihnitor.

Somnul REM se caracterizează prin două tipuri de fenomene: o activitatea electrografică rapidă, concomitent cu o creștere a temperaturii cerebrale și cu un flux sanguin cu mult crescut față de nivelurile înregistrate în stare de veghe; dispariție totală a tonusului muscular.

S-a constatat că visele prezintă un anumit grad de simbolism. De aceea, pentru ca visul să devină un instrument de lucru pentru individul care creează ceva, trebuie în primul rând, ca visul să fie reprodus cât mai bine. Acest lucru se face cel mai bine dacă subiecții sunt treziți în faza de somn REM sau imediat după ea. "Banca de date" de care dispune un subiect pentru vise este de o mărime uluitoare, în comparație cu informațiile de care poate dispune subiectul în stare de veghe, provenite din partea de memorie, pe care o poate accesa. Cea mai mare parte din memoria de durată a subiectului nu este accesibilă în mod normal. Deși ea există. Se vede deci că informațiile noi răzbătute din inconștient în timpul stării de veghe sau sugerate de vise (faza de "iluminare" din actul creației) pot aduce noul în rezolvarea unei probleme. JUNG atribuie visului, în primul rând, rolul de *mesager al inconștientului*.

### **Bibliografie**

1. **Vervalin, H.** *Ce este creativitatea? Traducere din Danis, G., Scott, J.A. Antrenarea gândirii creative, New York, Holt, Reinhart, Winston, 1971.*
2. **Freud S.** *Cinci lecții de psihanaliză. Ed. Mediarex, Ploiești, 1995.*
3. **Guilford, J.P.** *The nature of human intelligence, Mc. Creative-Book, New Iork, 1967.*
4. **Lowenfeld V., Bettel K.** *Criterii interdisciplinare ale creativității în știință și artă. Traducere din "Research Yearbook of the national art education", 1959.*

5. **Dulgheru V., Cantemir L., Carcea M.** *Manual de creativitate. Chișinău. Ed. „Tehnica-Info”. 2000. ISBN 9975-63-06-5.*

**Recomandat spre publicare: 24.06.2016.**